

experts and the assessment of their findings, it is necessary to develop guidelines with regard to international standards, convention requirements, as well as to make changes and additions to existing legislation.

Key words: criminal proceedings, 'scientific judges', questioning of an expert, expert opinion, specialist opinion, European Court of Human Rights.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.10>
УДК 343.13:004

І. Г. Каланча
кандидат юридичних наук,
прокурор

Київська місцева прокуратура № 2 м. Київ

УЧАСТЬ ЕКСПЕРТА У СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ – ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД

У статті досліджено актуальні питання інноваційного вдосконалення участі експерта в судовому розгляді кримінального провадження. Запропоновано розробити на основі Реєстру атестованих судових експертів електронну систему, що забезпечуватиме: ведення реєстру судових експертів з відображенням видів експертиз, що експерт може проводити та рівня навантаження; обмін електронними процесуальними документами з суб'єктами кримінального провадження; дистанційне спілкування з судом.

Ключові слова: кримінальне провадження, суб'єкти кримінального провадження, реєстр судових експертів, види судових експертиз, електронні процесуальні документи.

Сучасні тенденції зростаючого інноваційного розвитку електронної складової кримінального процесу України актуалізують питання забезпечення мінімально затратного формату правореалізації та максимально ефективної комунікації для усіх суб'єктів кримінального провадження. На сьогодні, адвокати, прокурори, судді забезпечені електронними кримінальними процесуальними правореалізаційними засобами (далі – ЕКППЗ), що попри недосконалість функціоналу та відсутність їх інтероперабельності, суттєво підвищують ефективність процесуальної діяльності. Водночас, експерти не залучені належним чином до електронного правореалізаційного середовища кримінального провадження, що ускладнює кримінальний процес рудиментарними елементами паперового документообігу та відсутністю нормативно визначених механізмів електронної комунікації. Зазначене актуалізує питання переосмислення формату участі експерта в кримінальному провадженні в умовах системного інноваційного реформування судочинства.

Метою даної роботи є розробка пропозицій щодо вдосконалення процесуальних механізмів залучення експерта під час судового розгляду кримінального провадження, відповідно до актуальних тенденцій інноваційного реформування судочинства.

Аналізуючи положення Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [5], спостерігаємо тенденцію до розширення електронного сегмента судочинства, що виявляється у визначенні завдань щодо введення системи електронного документообігу, електронного розгляду справ (у деяких випадках), аудіо- та відеофіксації засідань (абз. 7 п. 5.4); поетапного запровадження інструментів «електронного правосуддя» (абз. 8 п. 5.4); покращення управління та забезпечення взаємосумісності інформаційних систем судів, прокуратури, адвокатури, пенітенціарної служби та інших органів юстиції (абз. 3 п. 5.12). Зазначене безумовно актуально в світлі потреби підвищення ефективності правореалізації під час судового розгляду кримінальних проваджень.

Однак практика правозастосування свідчить про нерівномірний розвиток електронного сегменту кримінального судочинства у професійних суб'єктів кримінального провадження. Зокрема, запроваджено та успішно застосовується стороною обвинувачення Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР) (ст. 214 КПК України та ін.). Адвокатура використовує Єдиний реєстр адвокатів України (далі – ЄРАУ) (ст. 45 КПК України). Суд має цілий ряд ЕКППЗ, що забезпечують процесуальну діяльність: автоматизована система документообігу суду (ст. 35 КПК України), системи технічного фіксування судового процесу: «Тритон», SRS Femida «Оберіг» та «Камертон», комп'ютерна програма документообігу загальних судів «Д-3», програмні підсистеми проекту «Електронний суд» та інші. При цьому, кожен з визначених суб'єктів використовує ЕКППЗ, нормативно закріплений в КПК України, тобто електронну систему, що має процесуальний статус. Водночас для експертів у КПК України не передбачено ЕКППЗ, а на практиці функціонують непроцесуальні електронні системи, що не забезпечують ефективну комунікацію.

Згідно з ч. 1 ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Під час судового провадження експерт може залучатись до кримінального провадження для: 1) допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення свого висновку в порядку ч. 7 ст. 101 КПК України; 2) проведення експертизи за ухвалою суду в порядку ст. 332 КПК України.

Згідно з ч. 7 ст. 101 КПК України, висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з

клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку [1]. Такі клопотання заявляються сторонами для з'ясування розбіжностей чи спірних питань при дослідженні під час судового розгляду висновку експерта як доказу, відтак відповідні свідчення мають вагоме значення для суду.

Відповідно до ч. 3 ст. 356 КПК України, експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку [1].

На практиці спостерігаються ситуації, коли такі клопотання заявляються стороною захисту для затягування судового розгляду, що в сукупності з неявками одного з кількох чи всіх захисників, «хворобами» обвинуваченого тощо, призводять до порушення розумних строків судового розгляду кримінального провадження. Відтак, експерти, прибуваючи до суду, стикаються з неодноразовими перенесеннями судових засідань, спричиненими подібною недобросовісною поведінкою. Також особливості процесуальної діяльності судді зумовлюють зміщення встановленого часу початку значної частини судових засідань з очікуванням учасників процесу подекуди до кількох годин. Зазначене призводить до неефективної витрати часу й ресурсів експерта та, як наслідок, порушення строків виконання експертиз. На нашу думку, зазначені проблеми можливо усунути при запровадженні допиту експерта в режимі відеоконференції під час судового провадження.

Згідно з ч. 1 ст. 336 КПК України, судове провадження може здійснюватися в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі, яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження), у разі: 1) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження; 5) наявності інших підстав, визначених судом достатніми [1].

Кримінальний процесуальний закон однозначно не регулює питання допиту експерта з використанням відеоконференції, а наявні підстави на сьогодні не дозволяють забезпечити ефективну організацію роботи експертних установ з використанням відеоконференції.

Водночас, така практика є досить поширеною за кордоном. Прикладом ефективного дистанційного спілкування під час кримінального провадження є Департамент судмедекспертизи штату Вікторія (Victoria Police Forensic Department) в Австралії. Він володіє власною інфраструктурою відеоконференцв'язку та проводить активну політику

заохочення її використання для отримання доказів у електронному форматі. Вказане обумовлено значними часовими витратами судово-медичних співробітників на поїздки до суду й очікування слухань. Статистичний аналіз свідчить, що регіональні суди більш схильні приймати докази від судово-медичних експертів за допомогою відеоконференцзв'язку, ніж столичні суди [7, с. 48].

В Іспанії Законом від 24.10.2003 № 13/2003 реформовано й кримінально-процесуальну сферу шляхом впровадження інформаційних, комунікаційних технологій в кримінально-процесуальні справи і, зокрема, сприяння використанню відеоконференції або інших подібних систем, які давали б можливість одночасного двостороннього зв'язку при передачі зображення і звуку у виступах прокурорів та обвинувачених, свідків або *свідків-експертів* [6, с. 326-327].

В умовах нестачі кадрів у Експертній службі Міністерства внутрішніх справ України (ДНДЕКЦ, НДЕКЦ) та експертних установах Міністерства юстиції України доцільно використати досвід Австралії та закріпити в КПК України й технологічно забезпечити (створити ЕКППЗ з відповідним функціоналом) дистанційну процедуру участі експертів.

Другим аспектом участі експерта під час судового розгляду кримінального провадження є проведення експертизи за ухвалою суду в порядку ст. 332 КПК України.

На сьогодні вказана процесуальна процедура зберегла паперовий формат, що впливає на строки надходження процесуальних документів, а відтак – строки судового розгляду. Виправлення такого становища вбачається в трансформації висновку експерта в електронний формат, що передбачає залучення експерта до електронного правореалізаційного середовища кримінального провадження шляхом створення та інтеграції ЕКППЗ.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про судову експертизу», атестовані відповідно до даного Закону судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України [4]. Однак даний реєстр на сьогодні не може забезпечити виконання наведеної пропозиції. Відтак, на нашу думку, необхідне *створення для експертів нового ЕКППЗ на основі Реєстру атестованих судових експертів*, що забезпечуватиме технологічний сегмент їх діяльності.

Також необхідно врахувати те, що Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII (далі – Закон України № 2147-VIII) буде внесено зміни до ст. 35 КПК України, що передбачають заміну автоматизованої системи документообігу суду на Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (далі – ЄСІТС) з визначенням для останньої нових процесуальних завдань та врегулюванням порядку користування.

Зокрема, відповідно до пункту 2 § 2 розділу 4 Закону України № 2147-VIII, з дня початку функціонування ЄСІТС вступають в силу зміни до ст. 35 КПК України щодо обов'язкової реєстрації в ЄСІТС офіційних

електронних адрес: адвокатами, нотаріусами, приватними виконавцями, арбітражними керуючими, судовими експертами, державними органами, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання державного і комунального секторів економіки [2].

У цьому аспекті варто висловити пропозицію щодо залучення експертів під час судового розгляду кримінального провадження через електронний обмін даними між ЕКППЗ суду та експертів, що потребує як законодавчих змін, так і створення відповідної технічної складової. В цій площині необхідно зауважити наступне.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII, особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом [4].

Створення ЕКППЗ експертів доцільно реалізувати на основі існуючого Реєстру атестованих судових експертів та забезпечити в його функціоналі порядок із веденням реєстру судових експертів також відображення видів експертиз, що експерт може проводити, та рівня навантаження експерта. Таким чином, суд, згідно ст. 332 КПК України, зможе доручити проведення судової експертизи тим судовим експертам, яких внесено до відповідної електронної системи та врахувати наявне навантаження, що сприятиме швидкому проведенню експертизи й забезпеченню розумних строків судового розгляду.

У напрямі створення «електронного мосту» з ЕКППЗ суду зазначене створення можливості автоматичної перевірки повноважень експерта при запровадженні електронної процедури призначення експертизи.

Умовою електронної взаємодії суб'єктів кримінального судочинства є їх чітка ідентифікація, що можливо забезпечити за допомогою системи автентифікації на основі електронного підпису в порядку Закону України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII [3].

Наступними завданнями пропонованого нами для створення ЕКППЗ експертів є забезпечення створення електронних висновків експертів, можливості їх підписання та обміну з суб'єктами кримінального провадження.

Щодо запровадження відповідної електронної кримінальної процесуальної процедури пропонується, щоб експерт отримував доступ до необхідних для проведення експертного дослідження відомостей кримінального провадження через особистий віртуальний кабінет в ЕКППЗ. Там само судовий експерт формуватиме свій висновок, підписуватиме кваліфікованим електронним підписом та надсилатиме до ЕКППЗ суду (ЄСІТС), після чого він автоматично додаватиметься до електронної кримінальної справи. Таким чином, паперову процедуру буде дематеріалізовано.

Враховуючи зазначене, необхідно на основі Реєстру атестованих судових експертів розробити електронну систему, технічні рішення якої забезпечуватимуть: ведення реєстру судових експертів з відображенням видів експертиз, що експерт може проводити, та рівня навантаження;

обмін електронними процесуальними документами з суб'єктами кримінального провадження; дистанційне спілкування з судом (найефективніше – у режимі відеоконференції).

Перелік посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. і доп.). База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Закон України № 2147-VIII від 03.10.2017. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19>

3. Про електронні довірчі послуги: закон України від 05.10.2017 № 2155 VIII. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.

4. Про судову експертизу: закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII (зі змін. і доп.). База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

5. Стратегія реформування судостою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схвалена указом Президента України № 276/2015 від 20.05.2015. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

References

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 No 4651-VI (zi zmin. i dop.) [Criminal Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 13, 2012 No 4651-VI (as amended and additional)]. Baza danykh 'Zakonodavstvo Ukrainy' [Database 'Legislation of Ukraine']. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].

2. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv. Zakon Ukrainy No 2147-VIII vid 03.10.2017 [On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine and other legislative acts.]. Baza danykh 'Zakonodavstvo Ukrainy' [Database 'Legislation of Ukraine']. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19> [in Ukrainian].

3. Pro elektronni dovirchi posluhy: zakon Ukrainy vid 05.10.2017 No 2155 VIII [On electronic trust services: Law of Ukraine dated 05.10.2017 No 2155 VIII]. Baza danykh 'Zakonodavstvo Ukrainy' [Database 'Legislation of Ukraine']. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> [in Ukrainian].

4. Pro sudovu ekspertyzu: zakon Ukrainy vid 25 liutoho 1994 roku No 4038 XII (zi zmin. i dop.) [On Forensic Expertise: Law of Ukraine dated February 25, 1994 No 4038 XII (as amended and supplemented)]. Baza danykh 'Zakonodavstvo Ukrainy' [Database 'Legislation of Ukraine']. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> [in Ukrainian].

5. Stratehiia reformuvannia sudoustroiu, sudochynstva ta sumizhnykh pravovykh instytutiv na 2015-2020 roky, shvalena ukazom Prezidenta Ukrainy No 276/2015 vid 20.05.2015 [Strategy for reforming the judiciary, legal proceedings and related legal institutes for 2015-2020, approved by the Decree of the President of Ukraine No 276/2015 dated 20.05.2015.]. Baza danykh 'Zakonodavstvo

Ukrainy' [Database 'Legislation of Ukraine']. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015> [in Ukrainian].

6. Рибченко А. С. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні органами правосуддя Іспанії. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2015. Вип. 1. С. 322–330.

6. Rybchenko, A. S. (2015). Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v upravlinni orhanamy pravosuiddia Ispanii [The use of information and communication technologies in the administration of justice in Spain]. *Naukovi rozvidky z derzhavnoho ta munitsipalnoho upravlinnia* [Scientific Intelligence from State and Municipal Management]. Vyp.1. pp. 322–330. [in Ukrainian].

7. Fabri M. Some European and Australian e-Justice services. Rethinking Processual Law: Toward Cyber Justice. 2012. 70 p. P. 48.

7. Fabri, M. (2012). Some European and Australian e-Justice services. Rethinking Processual Law: Toward Cyber Justice. 70 p., p. 48. [in English].

УЧАСТИЕ ЭКСПЕРТА В СУДЕБНОМ РАССМОТРЕНИИ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА – ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД

И. Г. Каланча

В статье исследуются актуальные вопросы инновационного совершенствования участия эксперта в судебном рассмотрении уголовного производства. Определяются проблемные вопросы допроса эксперта в ходе судебного разбирательства для разъяснения или дополнения своего заключения в соответствии с ч. 7 ст. 101 УПК Украины.

По результатам изучения опыта дистанционного общения экспертов с судами в Австралии и Испании, с учетом нехватки кадров в Экспертной службе Министерства внутренних дел Украины и экспертных учреждениях Министерства юстиции Украины, предлагается закрепить в Уголовном процессуальном кодексе Украины и технологически обеспечить дистанционную процедуру участия таких экспертов в ходе судебного рассмотрения уголовных производств.

Обосновано предложение по вовлечению экспертов в ходе судебного рассмотрения уголовного производства с помощью электронного обмена данными между системами суда и экспертов.

Для выполнения указанных задач предложено разработать на основе Реестра аттестованных судебных экспертов электронную систему, которая будет обеспечивать: ведение реестра судебных экспертов с отображением видов экспертиз, которые эксперт может проводить, и уровня нагрузки; обмен электронными процессуальными документами с субъектами уголовного производства; дистанционное общение с судом. Предполагается, что указанная электронная система будет обеспечивать: автоматическую проверку полномочий эксперта при осуществлении электронной процедуры назначения экспертизы; подлинности экспертизы на основе электронной подписи в порядке, установленном законом; создание электронных заключений экспертов, возможности их подписания и обмена с субъектами уголовного производства.

Относительно осуществления электронной уголовной процессуальной процедуры назначения экспертизы предлагается, чтобы эксперт получал доступ к необходимым для проведения экспертного исследования сведениям уголовного производства через личный виртуальный кабинет в электронной системе. Там же судебный эксперт будет формировать свое заключение, подписывать квалифицированной электронной подписью и направлять в электронную систему суда, которая будет автоматически добавлять заключение к электронному уголовному делу.

Ключевые слова: уголовное производство, субъекты уголовного производства, реестр судебных экспертов, виды судебных экспертиз, электронные процессуальные документы.

PARTICIPATION OF EXPERTS IN JUDICIAL CONSIDERATION OF CRIMINAL CASES – INNOVATIVE APPROACH

I. Kalancha

This article deals with topical issues of innovative enhancement of expert participation in criminal proceedings. It is identified the problematic questions of an expert's examination during the trial to clarify or supplement its conclusion in accordance with Section 7, Article 101 CPC of Ukraine.

It has been learned the experience of distance communication with court experts in Australia and Spain as well as took into account the shortage of personnel in the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and expert institutions of the Ministry of Justice of Ukraine. On this basis, it is proposed to consolidate the Criminal procedure code of Ukraine and to technically provide a remote procedure for the participation of experts during criminal proceedings.

It has been suggested for experts to be involved in criminal proceedings through an electronic exchange of data between the court's systems and experts.

In order to accomplish these tasks, it is proposed to develop an electronic system based on the Register of Certified Forensic Experts. This system should provide the following: maintaining a register of forensic experts and reflecting the types of expertise that the expert can carry out and the level of workload of the expert; exchange of electronic procedural documents with the subjects of criminal proceedings; distance communication with the court. An electronic expert system should also include: automatic examination of the expert's authority when conducting an electronic examination procedure appointment; authentication on the basis of an electronic signature in the manner prescribed by law; creation of electronic conclusions of experts, their signing by electronic signature, and exchange of electronic procedural documents with the subjects of criminal proceedings.

The article describes the introduction of an electronic criminal procedure for the appointment of an expert examination so that the expert receives access to the necessary criminal investigation information through a personal virtual office in the electronic system.

Key words: criminal proceedings, subjects of criminal proceedings, register of forensic experts, types of forensic examinations, electronic procedural documents.